

Asia: VN/7020/2024

Lausuntopyyntö tekoäly- ja tekijänoikeuspienryhmien loppuraporteista

1. Täydentäviä huomioita pienryhmien laatimiin loppuraportteihin

Onko pienryhmä 1: Tekoäly luovassa työssä loppuraportin sisältöön täydennettävää oman toimialasi osalta?

Onko pienryhmä 2: Teknologia loppuraportin sisältöön täydennettävää oman toimialasi osalta?

-

Onko pienryhmä 3: Oikeudelliset kysymykset loppuraportin sisältöön täydennettävää oman toimialasi osalta?

2.1 TOIMENPITEET

1. Kannatanko esitettyjä toimenpiteitä?

Unifi kannattaa sitä, että EU:n komission tekoälytoimisto ja muut EU-tason toimijat luovat eurooppalaiset ja kansainväliset standardit sekä käytänte- ja soveltamisohjeet. Tekoälyä on tärkeää säännellä EU:n yhtenäisellä lainsäädännöllä. Kansallisen lain poikkeussäännöstä ei tule muuttaa sopimuslissenssisäännökseksi, joka edellyttäisi aina sopimuslissenssijärjestön luvan teksti- ja kuva-aineistojen käyttämiseksi esimerkiksi tekoälyn kouluttamisessa ja kielimallien rakentamisessa. Sopimuslissens-sijärjestelmä olisi poikkeussäännöksen vastakohta. Kansallista sääntelyä ei tule tehdä myöskään generatiivisen tekoälymallin koulutusdatan osalta. Tekstin ja tiedonlouhinnan poikkeussäännös on säädetty EU-tasolla täysharmonisoinnilla direktiivissä (EU) 2019/790 ja tekoällysäädös nimenomai-sesti kieltää tekoällysäädöksestä poikkeavan rajoittavan kansallisen sääntelyn. Generatiivisen teko-älymallin koulutusdatan raportointivelvollisuuden tulee olla tekoälytoimiston raportointimallin mukaista, ja siksi Unifi vastustaa esitettyä raportointivelvollisuuden sääntelyä.

Nykyinen lainsäädäntö on osaltaan mahdollistanut sen, että Suomi on Euroopan tekoälytutkimuksen keskeinen toimija. Yliopistot, yritykset ja julkiset toimijat ovat yhdessä voineet muodostaa tekoälyn osaamiskeskittymiä. Eräänä osoituksena tästä on joulukuussa 2024 perustettu Euroopan toinen ELLIS-instituutti. Lisäksi esim. Suomen tekoälykeskuksella (Finnish Center for Artificial Intelligence FCAI) on 30 yhteistyökumppania, joihin kuuluu erikokoisia yrityksiä sekä julkisen sektorin yhteistyökumppaneita. Näiden lisäksi FCAI verkostossa on yli 400 muuta ekosysteemin toimijaa, joiden kanssa FCAI:lla on valmisteilla pienempiä aloitteita ja hankkeita.

Turvallisuuden ja talouden myönteinen kehitys edellyttää teknologiasektorin myönteistä kehitystä EU:ssa. Talouden ja teknologian kehittämisen yhteyttä on korostanut muun muassa Mario Draghin raportti Euroopan kilpailukyvyn parantamisesta.

Tekoälymallien tarjoajat ovat sopineet suoraan oikeudenhaltijoiden kanssa tiedonlouhinnasta, koska tarjoajat tarvitsevat pääsyn aineistoon tekoälymallin kehitystyötä varten. Sopimuslisenussin säätämisen jälkeen syntyisi tilanne, jossa suoraan lisensoitu aineisto pitäisi pystyä erottamaan kaikista teoksista. EU-tasolla syntyy ongelmia, jos tulee olla varmuus siitä, missä EU-maassa digitaalinen tekijänoikeudellisesti relevantti liiketoiminta tapahtuu ja soveltaa kollektiivisen lisensoinnin ehtoja ainoastaan Suomessa tapahtuvaan digitaaliseen toimintaan ja tilittää kollektiivisen lisensoinnin korvauksia ainoastaan Suomen lain piirissä oleville oikeudenhaltijoille. Ehdotettu muutos on teknologiakehitykselle haitallinen, ja veisi tekoälymalleja ja tekoälyjärjestelmiä kehittävät yritykset ja tutkimuksen maihin, jossa ei ole tällaista lainsäädäntöä. Muun muassa The European Alliance for Research Excellence (EARE) vastustaa sopimuslisenssijärjestelmää, jonka se katsoo vaikeuttavan tutkimuksen, kehityksen ja innovaatioiden myönteistä kehitystä.

2. Onko jokin toimenpide mielestäsi toista tärkeämpi?

Tärkeintä on yhtenäinen oikeudellinen kehys tekoälyjärjestelmien kehittämislle, markkinoille saattamiselle, käyttöönotolle ja käytölle EU:ssa sekä antaa EU-tasoisien sääntelyn edelleen mahdollistaa innovointia ja välttää kansallisessa lainsäädännössä uusia tekoälyjärjestelmien kehittämistä, markkinoille saattamista ja käyttöä koskevia rajoituksia. Tämän vuoksi tärkein toimenpide on Euroopan-tasoiset ja kansainväliset standardit sekä käytänne- ja soveltamisohjeet.

3. Millä tavalla katsot, että toimenpiteet tulisi toteuttaa?

Oikeudenhaltijoiden oikeudet ja tekoälymallien kehittäminen tulee turvata nykyisen tekijänoikeuslain ja tekoälyasetuksen avulla. Tekoälymallin tarjoajan on laadittava ja asetettava julkisesti saataville riittävän yksityiskohtainen tiivistelmä yleiskäyttöisen tekoälymallin koulutuksessa käytetystä sisällöstä tekoälytoimiston toimittaman mallin mukaisesti. Tämä täydentää datan louhimisen poikkeussäännöstä, joka on säädetty direktiivillä (EU) 2019/790 ja saatettu voimaan Suomessa tekijänoikeuslain muutoksella 3.3.2023/263.

Tekijänoikeuslain 13 b §:n 1 momentin mukaan tekijänoikeuslain suojaaman teoksen ja muun suojatun aineiston käyttö tekoälyn kouluttamiseen on lähtökohtaisesti sallittu, jollei tekijä ole nimenomaisesti ja asianmukaisella tavalla pidättänyt tätä oikeutta. DSM direktiivin 4 artiklan

mukaan tekoälyn kouluttaminen on sallittua, jos oikeudenhaltijat eivät ole nimenomaisesti pidättäneet oikeuksiaan kyseisessä kohdassa tarkoitettuun teosten ja muun suojatun aineiston käyttöön asianmukaisella tavalla (kuten koneluettavilla keinoilla, kun kyseessä on verkossa yleisön saataviin saatettu sisältö). Sopimuslisenssiorganisaatiolla (Kopiosto) ei ole muuta tapaa ilmoittaa oikeuksien pidättämiseen kuin verkkosivu. Tämä Kopioston verkkosivun kieltä ei kuitenkaan ole DSM-direktiivin 4(3) artiklan mukainen asianmukainen ja nimenomainen oikeuksien pidätys. Jos sopimuslisenssisäännös säädettäisiin kansalliseen lainsäädäntöön, Kopiosto lisensoisi kaikki teokset, kuten tekijänoikeuslain 26 §:ssä todetaan ”laajennetun kollektiivisen käyttöluvan saanut voi luvan mukaisin ehdoin käyttää kaikkia tämän alan tekijöiden teoksia.”

Lain tekijänoikeuden yhteishallinnoinnista (1494/2016) 34 §:n mukaan sopimuslisenssiorganisaatiolla on velvollisuus käydä lisensiointineuvottelut vilpittömästi. Pykälän mukaan yhteishallinnointiorganisaation ja käyttäjän olisi annettava toisilleen kaikki lisensiointiin tarvittavat tiedot. Yhteishallinnointi-organisaation tulisi myös totuudenmukaisesti kertoa käyttäjälle, mikäli teoksen tai muun suojan kohteen käyttö ei lain mukaan edellytä käyttöilupaa. Näin ollen Kopioston tulee kertoa ne oikeudenhaltijat, jotka ovat käyttäneet opt-out oikeuttaan eli jotka voidaan lisensoida sekä ne oikeudenhaltijat, jotka eivät ole käyttäneet opt-oikeuttaan, ja joita ei siksi voida lisensoida, koska käyttö on jo sallittua tekijänoikeuslain 13 b §:n 1 momentin perusteella. Miten tällainen erittely olisi mahdollista, kun sopimuslisenssin käyttöä koskeva sopimus antaa luvan kaikkien teosten käyttöön ilman erittelyä siitä, ketkä oikeudenhaltijat tai mitkä teokset ovat kyseessä?

Lisäksi sopimuslisenssin liittyä tekijöiden itsemääräämisoikeuden rikkominen. Ne oikeudenhaltijat, jotka ovat pidättäneet oikeuden tiedonlouhintaan, lisensoidaan joka tapauksessa, jos he eivät DSM direktiivin 4 (3) artiklan mukaisen kiellon lisäksi tee myös kieltä ilmoitusta Kopiostolle. Tämä koskee kaikki tekijöitä, sekä niitä jotka ovat antaneet Kopiosto-valtakirjan, että niitä, jotka eivät ole antaneet Kopiosto-valtakirjaa tai eivät edes ole tietoisia siitä, että heidän omilla kotisivuillaan oleva opt-out kieltä ei riitä, vaan lisäksi kieltä tulee ilmoittaa Kopiostolle.

Sopimuslisenssi kääntäisi koko DSM direktiivin 4 artiklan pääläelleen, eli kappaleen valmistaminen tiedonlouhinta varten ei käytännössä olisi sallittua, ellei siitä olisi sovittu tekijänoikeusjärjestön kanssa.

Muun kopioinnin tekijänoikeudellinen lähtöasetelma on erilainen kuin tekstin- ja tiedonlouhinnan. Muu kopiointi on lähtökohtaisesti kiellettyä ilman lupaa. Tekstin- ja tiedonlouhinta on sallittua, ellei tekijä ole sitä kieltänyt. DSM-direktiivin 4(3) artiklan perusteella korvaus voidaan vaatia vain teoksesta, jonka osalta on käytetty nimenomaista ja asianmukaista oikeuksien pidätystä. Sopimuslisenssin osalta ei tätä edellytystä ole mahdollista täyttää, koska sopimuslisenssin osalta teoksia ja oikeudenhaltijoita ei tiedetä. Edustamiensa oikeudenhaltijoiden osalta Kopiosto voi lisensoida käytön tekoälyn koulutusdatana jo nyt. EU:n DSM-direktiivi ja tekoälyasetus varmistavat korvauksen niille oikeudenhaltijoille, joiden tavoitteena on saada korvauksia tuottamastaan sisällöstä, kuten media- ja kustantajayhtiöille tai muille oikeudenhaltijoille, jotka haluavat lisensoida tuottamaansa sisältöä.

Mikäli sopimuslisenssin käyttöönotosta säädettäisiin tekoälyn osalta, olisi tällä suuri kilpailuoikeudellinen merkitys. Suomenkielisen koulutusdatan markkinoilla tämän jälkeen yksi toimija, sopimuslisenssijärjestö, joka voi määritellä kaiken suomenkielisen aineiston hinnan ja käytön ehdot. Yhteishallinnointiorganisaatiolla olisi järjestelmän kautta sopimuslisensoinnissa monopoliasema. Tästä syystä yhteishallinnointiorganisaatiolla katsottaisiin olevan Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen (SEUT) 102 artiklassa tarkoitettu määräävä markkina-asema (kts. Huhta, Eetu – Huuhtanen, Joonas: Tekijänoikeuden yhteishallinnointi ja sopimusehtojen kohtuuttomuus, Lakimies 6/2022, s. 905). Artiklan mukaan määräävän aseman väärinkäyttö sisämarkkinoilla on kiellettyä. Määräävässä markkina-asemassa olevan toimijan, tässä tapauksessa yhteishallinnointiorganisaation, on muun muassa sovellettava samoja ehtoja samankaltaisten sopimuskumppaneiden kesken sekä pidättäytyä kohtuuttomien sopimusehtojen soveltamisesta.

Lisäksi on huomattava, että EU-kilpailupolitiikka suhtautuu lähtökohtaisesti kielteisesti määräävän markkina-aseman, saati monopoliaseman, syntymiseen. Tämä suuntaus näkyy esimerkiksi EU:n komission ja kansallisten kilpailuviranomaisten toteuttamassa yrityskauppavalvonnassa. Sama tendenssi on havaittavissa DSM-direktiivissä, sillä direktiivin johdanto-osan ensimmäinen kappale viittaa SEUT:in määräyksiin sisämarkkinoiden toteuttamisesta ja sellaisen järjestelmän perustamisesta, jolla varmistetaan, että kilpailu ei vääristy sisämarkkinoilla. Voidaankin todeta, että sopimuslisensointijärjestelmän käyttöönotto olisi DSM-direktiivin tarkoituksen vastaista.

Tekstin- ja tiedonlouhintaa tieteellistä tutkimusta varten tutkimusorganisaatioissa koskeva poikkeussääntö perustuu DSM-direktiivin 3 artiklan pakolliseen poikkeussäännökseen, jota ei voi implementoida sopimuslisenssillä. Sopimuslisenssijärjestö on jo tulkinut ja tulee todennäköisesti tulkitsemaan tekijänoikeuslakia tieteellisen tutkimuksen vapautta kaventavaksi.

2.2 KOULUTUS- JA TIEDOTUS

1. Kannatatko esitettyjä toimenpiteitä koulutukseen ja tiedotukseen liittyen?

Kannatamme tekoälyyn liittyvää koulutusta.

2. Onko jokin ehdotettu teema mielestäsi toista tärkeämpi?

Pidämme erityisen tärkeänä mahdollistaa luovien alojen koulutustarpeeseen vastaaminen, erityisesti liittyen tekoälyn hyödyntämiseen. sekä omien tekijänoikeuksien hallintaan.

3. Millä tavalla katsot, että koulutus ja tiedotus tulisi toteuttaa?

Korkeakoulujen mahdollisuudet toimia tekoälyn tutkimuksessa, kehityksessä ja koulutuksen tarjoajana tulee turvata sekä lainsäädännössä että taloudellisten resurssien avulla.

Tiedotuksen sisällön tulisi olla yhtenevä EU-tason sääntelyn ja komission tekoälytoimiston ohjeistuksen kanssa.

2.3 SELVITYKSET

1. Kannatatko esitettyjä aiheita selvitettäväksi?

-

2. Onko jokin selvityksen aihe mielestäsi toista tärkeämpi?

-

3. Millä tavalla katsot, että selvitykset tulisi toteuttaa?

-

3. Lopuksi

Muita huomioita pienryhmien laatimiin loppuraportteihin ja niissä esitettyihin suosituksiin?

-

Holopainen Heikki
Suomen yliopistojen rehtorineuvosto UNIFI ry